

מהו חינוך?

בתהליך שעסק בפילוסופיה חינוכית נתבקשתי לכתוב בקצרה מהו ה-"אני מאמין" שלי בתחום החינוך. במהלך משימה לא פשוטה זו החלה בראשי מלחמה של ממש בין קולות שונים – מטרות החינוך הינן רבות מאוד ולכן נוטות להתנגש זו עם זו, להתערפל ולהוות סיסמאות בלבד, סיסמאות בהן מערכות החינוך אינן עומדות בפועל.

פילוסופים רבים עסקו בשאלת החינוך האידיאלי ודנו בהיבטים שונים ובגישות רבות: חינוך מקצועי לעומת חינוך ליברלי המתמקד במדעי הרוח ועיצוב אופיו של האדם; חינוך לכלל או התמקדות ב-"אליטה", חינוך פורמאלי לעומת חינוך בלתי פורמאלי (כמו זה המתקיים בתנועות הנוער), חינוך החלקים הבלתי רציונאליים הקיימים באדם לעומת החלקים הרציונאליים, התמקדות בידע מסוגים שונים ועוד.

לגישתי על החינוך לכלול בחובו איזון ושילוב של גישות אלו, כך שיתאימו למורכבות של מטרותינו.

מטרות החינוך והאחריות לחנך

מטרותינו ושאיפותינו כחברה הנן מורכבות. לדעתי, ניתן לתמצת את מטרותינו באורח מוכלל ומופשט לשני רבדים, עליהם אין כל עוררין –

1. **הצורך הבסיסי להמשיך להתקיים** כחברה תקינה ומפותחת, לשמר את ערכינו, תרבותנו והידע שנצבר במשך שנים כה רבות.

2. **הרצון להתקדם**, להתפתח ולהגיע למחוזות חדשים.

כלומר עלינו לשמר את נכסי החברה הקיימים מצד אחד, ומצד שני לקדם עוד ועוד את החברה למחוזות חדשים. עלינו לשרת את אינטרסי הכלל וכן את אינטרסי הפרט.

לשם כך יש לחנך את ילדינו באורח מורכב, כאנשים חושבים (במישור ההכרתי), ערכיים (במישור החברתי) מאושרים (במישור הרגשי) ובריאים (במישור הגופני).

לאורך השנים, כוחו של החינוך מחוץ לכותלי בתי הספר נחלש – מעמד ההורים, זמנם הפנוי ויכולותיהם לחנך נפגעו, הפער החברתי בין השכבות השונות ייצר הבדלים בנגישות לידע ולהתנסויות שונות (המתבטא, למשל, בקושי של הורים רבים לשלוח ילדיהם לחוגי העשרה) ועוד. הנה כי כן, **החינוך בתוך כתלי בית**

הספר אשר באחריות המדינה הינו הכרחי – על המדינה להחליט מהו אותו חינוך ראוי וכיצד יש לעצבו. החינוך הראוי המוזכר מיועד לכלל האוכלוסייה, ללא כל מבחני כניסה, מאחר וכך בנויה גם חברתנו. יש להבטיח חינוך ראוי, שיישרת את אינטרסי השימור והתקדמות, של החברה והיחיד, אשר הוזכרו לעיל.

מיהו הבוגר הרצוי של מערכת החינוך הראוי?

בימינו, כאשר הדבר מתאפשר, תקציבים ממשלתיים מושקעים בפיתוח תכניות לימוד במקצועות התיאורטיים השונים והמורה נדרש להפגין מקצועיות בתחומו. ההורים דוחפים את ילדיהם להשקיע בהכנת שיעורי הבית ואלו לומדים למבחניהם, שכן אחרת לא יצליחו במבחני הבגרות ולא יתקבלו ללימודים האקדמאים. האם זהו החינוך האידיאלי? מערכת החינוך מנסה לצקת ידע רב למוחות ילדינו, אך הם אינם גדלים להיות אנשים חושבים ולתור אחר תשובות.

אפלטון, במשל המערה, דן במהות החינוך ותפקיד המחנך. אפלטון בוחר להשתמש במשל ומתאר קבוצת אסירים שהמציאות אינה ידועה להם, מאחר ויכולים לראות רק את אשר מתרחש לפנייהם. לאט לאט, האסיר נחשף למציאות אחרת – תחילה היא צורמת וקשה, אך "האמת" הזו חשובה מהאושר. קורא המשל מקבל על עצמו את הרעיון הקשה לפיו גם הוא אינו מכיר את העולם סביבו ולכן חי במעין אשליה. לצערי, מרבית ילדנו לא יכירו במשל זה לעולם.

למחנך, אם כך, תפקיד משמעותי – תפקיד המחנך אינו הקניית ידע או תמונת מציאות נכונה, אלא דרבון ושכנוע לחתירה וחיפוש האמת. **תפקיד המחנך הינו להוביל את ילדינו לאהבת החוכמה, לסקרנות, וליכולת למידה עצמית.**

במציאות היומיומית, **על מערכת החינוך לספק צרכים נוספים**, בלעדיהם לא יוכל הילד להמשיך וללמוד, להתקיים בכבוד ובהנאה וכן לתרום את חלקו להמשך קיומה והתקדמותה של החברה:

- הצורך בידע ספציפי \ פרקטי, אשר יאפשר לבוגר להתקיים למחייתו ולהיות חלק מהחברה.
- הצורך בידע תיאורטי ובכלים לימודיים, אשר מהווים בסיס ללמידה מתקדמת ולהתקדמות.
- הצורך בחינוך לערכים ועיצוב האופי, המתאימים לחברה הרלוונטית ואולי אף להנהגתה

אם כן, בוגר אידיאלי של מערכת החינוך יהיה בעל ידע רב אך גם רצון ויכולת להמשיך וללמוד וכן בעל ערכים התואמים את ערכי החברה. על מערכת החינוך להגדיר תכני חובה עיוניים וכן לאפשר את פיתוח אופי הבוגר, שאיפותיו ויכולתו, כמתואר לעיל.

הסביבה החינוכית האידיאלית

האדם הינו ייצור סקרן מטבעו – ילדים צעירים נוטים לשאול שאלות רבות ולהביע צמא של ממש לידע, בתחומים אשר מעניינים אותם ואליהם הם נחשפים. מדובר בתכונה יקרה מפז, אך תכונה זו מדוכאת, נחלשת ונעלמת כאשר הילד אינו מוצא מענה לשאלותיו או אפילו אינו מקבל הזדמנות להביען.

לפיכך, הסביבה החינוכית צריכה להוות סביבה מלאת גירויים, סביבה המגרה לשאלת שאלות, סביבה המעודדת את הסקרנות הטבעית ומאפשרת לילדנו לחפש תשובות. כדי לאפשר זאת, יש לאפשר לילדנו לבחור חלק מתכני לימודיהם ולספק כלים ללמידה עצמית – יהיו אלה תכני רשות המהווים חלק אינטגרלי מתכנית הלימודים, אשר ילמדו תוך עיצוב האופי והקניית כלים ויכולות.

בנוסף, על ילדינו לרכוש את תכני החובה (אשר אינם יהוו דווקא את מרבית התכנים): יש לחשוף את ילדינו לתכנים, לעודד למידה עצמית גם בתחומים אלו תוך הדגשת חשיבותם וכן לקיים למידת עמיתים, אשר תאפשר לכלל התלמידים להיחשף לתכנים, תוך פיתוח משמעת ואחריות ללמידה.

בסביבה המתוארת, יבטיח המחנך את קיום מטרות מערכת החינוך:

1. באופן פורמאלי, המחנך יפקח על תהליכי הלמידה, יעודד את קיומם, יספק כלים, יסייע בהשלמת והבנת ידע (וכך יתרום לעיתים לצמצום הזמן הנחוץ ללמידה) ועוד. כמו כן, לעיתים יכוון המחנך את תלמידיו לתשובות השונות, על-ידי תהליכי דיאלקטיקה, אשר יתרמו לפיתוח תהליכי החשיבה.
2. במקביל, באופן בלתי פורמאלי, המחנך יפעל לעיצוב אופי התלמיד: יש הגורסים שעיצוב דחפינו ורצונותינו (יצרינו הבלתי רציונאליים) אפשרי בגיל הרך בלבד ולאחריהם יכלול עיצוב אופי את פיתוח יכולת האבחנה בין טוב לרע ויכולת ההתמודדות עם הדחפים השונים (יכולות רציונאליות). כך או כך, על המחנך להציג כל העת את דמות האידיאל לתלמידיו, תוך סקירת סיפורים שונים, מעשיות או מאורעות היסטוריים, ניתוח מאורעות חברתיים אשר מתרחשים בבית הספר וסיטואציות שונות ועוד, בשיחות דיומא וכן "בין השורות". כמו כן, על המחנך להרגיל את תלמידיו להתנהגות ערכית רצויה, כך שהיא תהפוך להם להרגל וטבע שני, עד כמה שניתן.

המחנך, כדמות מפתח, בסביבה נעימה, מגרה ומעודדת, תוך שימוש בדינאמיקה נכונה עם תלמידיו, יוכל להגשים את מטרות החינוך השונות.

טיפוח המצוינות

החינוך הליברלי בעברו פנה לבני העשירים בלבד, להם פנאי רב. החינוך הליברלי מהווה פתרון לטיפוח המצוינות האישית והרחבת הלמידה ולמעשה מוטמע בגישת החינוך המתוארת לעיל. על מערכת החינוך לעודד את המצוינות האישית, כאשר תלמיד מצטיין ידורבן להרחיב את היקף לימודיו, לשאול שאלות מעמיקות יותר ועוד. כאמור, על המדינה לדאוג לכלל אזרחיה על-ידי מתן מערכת חינוך מתאימה, אך לעודד גם את מצוינות הפרט. שילוב הגישות יאפשר את קיום החברה התקינה והמשך התקדמותה.

חובת הפיקוח על מערכות החינוך

כאמור, תכניות חינוך אידיאליות יכולו בתוכן תכני חובה ותכני רשות נבחרים. על מערכת החינוך לוודא את למידת התכנים ואת קיום תהליכי הלמידה התקינים. לפיכך, תהליכי בחינה והערכה כלל ארציים ייושמו בשני מישורים:

- למידת תכני החובה תיבדק על-ידי קיום מבחנים ארציים אחידים.
- קיום תהליכי הלמידה התקינים, המפורטים לעיל, יבדקו על-ידי ראיונות שונים, מצגות ועוד, בהם יוכלו להציג את התלמידים נושאים שונים ומגוונים, את אופן חקירתם ועוד.

תהליכים אלו מהווים רובד משלים בתהליך "אבטחת האיכות" של מערכת החינוך.

סיכום ומסקנות

על המדינה אחריות לקיום מערכת החינוך לכלל אזרחיה, מערכת אשר תשרת את אינטרסי הכלל והפרט. מערכת החינוך תכלול בחובה רכישת ידע רב בדמות תכני חובה ורשות, הקניית כלים רבים, עיצוב האופי וטיפוח הסקרנות ודרכי החשיבה.

באופן פורמאלי, הלמידה תעשה בדרכים מגוונות, כגון למידה עצמית, למידת עמיתים ודיאלקטיקה. באופן בלתי פורמאלי, על המחנך לשאוף לטוב ביותר ולהציגו, כאשר שיטות החינוך יתאימו להתפתחות ילדינו באופן המתאים להם ולחברה. בסביבה חינוכית אידיאלית, מלאת גירויים אינטלקטואליים ותומכת למידה, יוכלו ילדינו לאהוב חוכמה, להתקדם ולקדם.